

WEB 2.0 GIDS

Sociale media in jouw
onderwijsinstelling?

Auteurs:

MFG Baden-Württemberg mbH

Petra Newrly

Simona Pede

EuroPACE ivzw

Ilse Op de Beeck

Maarten Timmermans

Project Coordinator:

MFG Baden-Württemberg mbH

MFG Innovation Agency for ICT and Media of the State of Baden-Württemberg

Petra Newrly

Breitscheidstr. 4

70174 Stuttgart

Duitsland

Tel: +49 711 90715-357

Fax: +49 711 90715-350

E-Mail: newrly@mfg.de

SVEA consortium:

Innovation Agency
for ICT and Media

Gecofinancierd door:

Lifelong Learning Programme

Dit project werd gefinancierd met de steun van de Europese Commissie. De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteur; de Commissie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin is vervat.

WEB 2.0 GIDS

Sociale media in jouw
onderwijsinstelling?

Inhoudstafel

1. Inleiding	2
2. Management	3
2.1 Hoe implementeer je sociale media in jouw onderwijsinstelling?	3
2.2 Organisatorische randvoorwaarden	6
2.2.1 Welke infrastructuur is noodzakelijk om met web 2.0 te starten in jouw instelling?	6
2.2.2 Wat is de impact van een beleid rond sociale media op je medewerkers?	7
3. Docenten	10
3.1 Nieuwe rollen	10
3.2 Hoe vakken ontwerpen die sociale media gebruiken?	11
3.2.1 Voor welke onderwijskundige doelen kun je sociale media gebruiken?	11
3.2.2 Welke leerstrategieën voor online leren bestaan er?	20
3.2.3 Hoe kun je een vak structureren wanneer je sociale media gebruikt en welke rol heb je als docent in elke fase?	22
3.2.4 Hoe kun je modereren tijdens de online fase?	23
3.2.5 Hoe zet je goede evaluatie op?	24
3.2.6 Hoe bereik je leerresultaten van hoge kwaliteit?	25
3.3 Sociale media en de wet	26
3.3.1 Auteursrecht	26
3.3.2 Creative Commons	27
3.3.3 Privacy	28
3.3.4 Tips: wel en niet doen	28
Referenties	29

1. Inleiding

Het SVEA project buigt zich over de nood aan competentieontwikkeling op het vlak van collaboratieve software en web 2.0 bij docenten en trainers in het beroeps- en volwassenenonderwijs. Het toenemende gebruik van sociale software in de afgelopen jaren heeft de manier waarop mensen professioneel of op persoonlijk vlak met elkaar communiceren grondig veranderd. Er zijn nieuwe mogelijkheden gecreëerd om met elkaar te netwerken, kennis uit te wisselen en samen te werken.

Deze trend heeft ook een impact op het conventionele onderwijsmodel. Web 2.0 heeft het potentieel om het onderwijs van vandaag te transformeren (pedagogische innovatie). Het biedt een rijke waaier aan nieuwe technologieën en diensten om instructie en leren te ondersteunen (technologische innovatie) en het biedt kansen om het onderwijsmanagement op een nieuwe en meer doeltreffende manier aan te pakken (organisatorische innovatie). De implementatie van web 2.0 in onderwijsinstellingen vraagt een goed opgezet planningsproces dat rekening houdt met pedagogisch-didactische, organisationele en technische aspecten.

Het zijn precies deze aspecten waar SVEA zich over buigt. Deze gids bevat richtlijnen en adviezen voor management en onderwijspersoneel om met web 2.0 te starten. De bundel gaat in op de nodige competenties en vaardigheden en wil tegelijk ook motiveren om de eerste stappen te zetten naar onderwijsontwerp geïnspireerd door web 2.0.

De SVEA gids is opgedeeld in twee delen. Elk deel richt zich tot een specifieke doelgroep. Het eerste deel richt zich **tot het onderwijsmanagement van instellingen in het beroeps- of volwassenenonderwijs**. Er wordt specifiek

gekeken naar waar men op moet letten bij het integreren van sociale media in de structuur van de instelling om de organisatieprocessen te verbeteren. Het tweede deel richt zich tot de **docenten** en gaat dieper in op hoe web 2.0 interessant kan zijn om onderwijsleeractiviteiten te verrijken.

2. Management

Indien je als manager overweegt om sociale media in jouw onderwijsinstelling in te zetten, is het belangrijk om te starten met een goed beleid dat duidelijke richtlijnen bevat omtrent het gebruik van deze toepassingen. Positieve en duurzame verandering kan enkel optreden op basis van een helder raamwerk. De belangrijkste component van zo'n raamwerk is de erkenning en explicitering van de meerwaarde van web 2.0 in de missie en visie van de eigen instelling en het gehanteerde onderwijsmodel. Deze visie vertaalt zich vervolgens in een strategie (wat zijn de doelstellingen?) en een eventuele aanpassing van de onderwijsbenadering (hoe, waar en wanneer passen we het onderwijsontwerp en de onderwijsorganisatie aan?).

Dit eerste hoofdstuk gaat dieper in op hoe sociale media geïntegreerd kunnen worden in de instelling. Er wordt ook dieper ingegaan op een aantal organisationele voorwaarden inzake kennis en infrastructuur.

2.1 Hoe implementeer je sociale media in jouw onderwijsinstelling?

Als manager ben je ongetwijfeld op de hoogte van de potentiële meerwaarde van sociale media in onderwijs en opleiding. Het biedt niet alleen perspectieven op het vlak van onderwijsinnovatie, maar het opent ook de mogelijkheid om de instelling zelf om te vormen tot een meer open kennisorganisatie. Dit is vooral relevant voor instellingen die meerwaarde halen uit kennis. Sociale media bieden in dergelijke organisaties een platform om interne kennis vlotter te delen en beter met elkaar

te communiceren. Op die manier ontstaat een transparantere en effectievere organisatie.

Een dergelijke verschuiving naar meer openheid, delen en samenwerking is voor veel conventionele onderwijs- en trainingsinstellingen echter een grote, culturele verandering. Als manager is het daarom belangrijk om deze transitie goed voor te bereiden.

Een dergelijk proces start je het beste met een beschrijving van de redenen waarom je sociale media in jouw instelling wil integreren. Bespreek samen met het managementteam waar sociale media een antwoord op kunnen bieden. Wat zijn de mogelijkheden, de voor- en de nadelen? Betrek vervolgens je medewerkers bij dit debat. Hieronder vind je een overzicht van mogelijke vragen en antwoorden die je kunnen helpen in deze eerste fase.

Met welk doel wil je sociale media in jouw organisatie gaan gebruiken?

- Om de kennisuitwisseling binnen de organisatie te verbeteren?
- Om samenwerking te stimuleren?
- Om vlottere toegang tot informatie en kennis mogelijk te maken?
- Om meer flexibiliteit in te bouwen?
- Om kortere communicatieprocessen op te zetten?
- Om personeelsleden de kans te geven om deel te nemen in het delen van kennis en informatie?
- Om, waar relevant, hiërarchie te verminderen?

Wie is verantwoordelijk voor de implementatie in de instelling?

- Het is belangrijk om een persoon of team als eindverantwoordelijke aan te stellen. Deze persoon dient een goed begrip te hebben van de visie en de doelstellingen van het proces. Hij/zij zal de implementatie coördineren.

- Het is ook belangrijk om een persoon of team aan te stellen die de evaluatie van een eerste proefproject op zich neemt. Een proefproject biedt iedereen de kans om directe feedback te geven en vragen te stellen. Op die manier wordt betrokkenheid en draagvlak gecreëerd (bottom-up).

Wat zijn de vragen van jouw doelgroep?

- Vraag jouw werknemers wat zij verwachten van het gebruik van sociale media binnen de organisatie.
- Vraag welke functies hen specifiek zouden helpen om beter te communiceren.

Wie wordt betrokken bij de implementatie van dit project?

- Denk goed na over de medewerkers die reeds ervaring hebben met het gebruik van sociale media of collega's die open staan voor nieuwe structuren of technologieën. Zij kunnen voortrekkers zijn in het opnemen van nieuwe processen en kunnen actief meewerken om de verandering te begeleiden.

Wat zou een goed proefproject zijn met duidelijke doelen om het nieuwe proces uit te proberen in jouw instelling?

- Kies een proefproject dat relevant is voor de hele organisatie en waarbij de voordelen voor alle werknemers duidelijk zijn. Gebruik een stapsgewijze benadering om de medewerkers te betrekken.

Hoe kun je jouw medewerkers overtuigen om de nieuwe toepassingen te gebruiken en deel te nemen in het delen van kennis?

- Geef voorbeelden van instellingen waar de implementatie reeds geslaagd is en waar sociale media hebben bijgedragen tot een betere organisatie.

- Nodig medewerkers die reeds sociale media gebruiken uit om het veranderingsproces mee te ondersteunen.
- Beschrijf en herhaal de voordelen aan het begin van het project en gedurende de eerste test. Gebruik de positieve ervaringen van de testfase bij een verdere uitrol.
- Bespreek de ervaringen van je medewerkers met de nieuwe toepassingen. Maak ruimte voor open communicatie en het delen van ervaringen, bij voorkeur via sociale media.
- Leid kaderleden of management op om het gebruik van sociale media te stimuleren en de culturele verandering tot een open en samenwerkende organisatie te bevorderen (top-down).
- Behoud het evenwicht tussen een top-down en bottom-up implementatie.

Heb je er aan gedacht om een multiplicator proces op te zetten?

- Die medewerkers die reeds gewerkt hebben met nieuwe tools kunnen deze ook introduceren bij andere teamleiders en hen stimuleren en inspireren. Eén persoon kan verantwoordelijk zijn voor een team om het inzetten en accepteren van nieuwe tools te begeleiden.

Heb je een evaluatiesysteem opgezet om het veranderingsproces te monitoren?

- Bouw voldoende evaluatiemomenten in tijdens het implementatieproces om de feedback van jouw medewerkers te vernemen: welke zaken werken goed, welke werken niet, waar is bijzondere aandacht noodzakelijk?

Verlies tot slot vooral niet uit het oog dat de visie en strategie om web 2.0 te gaan gebruiken gedeeld wordt door alle

betrokkenen bij dit proces (beleid, docenten, studenten, etc.). De overgang van een klassieke naar een op-web 2.0-gerichte instelling is meer dan het werk van een individuele manager; het is een project dat gedragen moet worden door de hele organisatie. Docenten en trainers kunnen ook niet beschouwd worden als een gehoorzame uitvoerder van wat anderen beslist hebben. Het gebruik van sociale media betekent voor veel docenten en trainers immers een aanpassing van hun rol en activiteiten (zie verder hoofdstuk 2.1). Een open en continue dialoog met respect voor hun ervaring is daarom essentieel voor een succesvolle transformatie.

Meer lezen?

- In de *SVEA Regional Needs Analysis* vind je meer informatie over hoe je sociale media in jouw organisatie kunt integreren. Dit document bevat ook tal van goede voorbeelden: http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/SVEA_Regional_Needs_Analysis_01.pdf
- De SVEA trainingsmodule 'Web 2.0 voor Managers' gaat dieper in op hoe web 2.0 diensten in toenemende mate gebruikt worden binnen onderwijsmanagement: http://svea.csp.it/institutional_managers/node/1170

2.2 Organisatorische randvoorwaarden

2.2.1 Welke infrastructuur is noodzakelijk om met web 2.0 te starten in jouw instelling?

De implementatie van web 2.0 heeft een impact op een aantal zaken binnen de organisatie. In de eerste plaats is het effectieve gebruik van web 2.0 enkel mogelijk op basis van een stabiele, ICT infrastructuur. Deze infrastructuur dient voldoende toepassingen te bevatten om effectieve leernoden te kunnen benaderen. Verder is het ook duidelijk dat deze infrastructuur idealiter zo duurzaam en toekomstgericht mogelijk is. Hard- en software verandert snel, en een goede infrastructuur dient toekomstige leernoden en toepassingen aan te kunnen.

Welke hardware is nodig voor online leren?

Het is essentieel dat docenten en studenten kunnen beschikken over voldoende materiaal om aan online leren te kunnen deelnemen. Deze noden zijn uiteindelijk identiek aan iedereen die toegang wil tot het Web voor persoonlijke of professionele redenen: een normale desktop PC of laptop met internetverbinding volstaat. Vandaag beschikt een grote meerderheid echter over een eigen computer en verbinding. De nood aan bijkomende hardware om aan online leren te kunnen deelnemen is in veel gevallen dan ook beperkt.

Welke software is nodig om online leren te ondersteunen?

Net zoals bij hardware is de nood aan bijkomende software om aan online leren te kunnen deelnemen beperkt. Een goede internetbrowser en standaard kantoorapplicaties (tekstverwerking,

rekenbladen) volstaan in de meeste gevallen. Vandaag zijn er bovendien een aantal gratis 'open source' alternatieven voor deze toepassingen beschikbaar.

Online studenten en docenten gebruiken doorgaans twee types software:

- 1) Het eerste type is het digitale leerplatform. Deze software biedt een aantal online functies om het (online) leerproces te ondersteunen. Een dergelijk platform bevat meestal communicatie- en presentatietoepassingen en een aantal beheersfunctionaliteiten (toegang, groepsbeheer, doorzoekbaarheid).
- 2) Het tweede type is 'toepassingssoftware'. Het betreft tools die studenten en docenten gebruiken doorheen de leeractiviteiten. Typische voorbeelden zijn tekstverwerkingssoftware om een paper te schrijven, grafische software om schema's of animaties te maken, database-applicaties om data te verwerken, etc.

Het is veilig te stellen dat men vandaag aan online leren kan deelnemen zonder bijkomende investering in specifieke soft- of hardware. De gewone toepassingen op de huiscomputer volstaan. Heel wat instellingen beschikken ook over een digitaal platform om dergelijke instructie en leerscenario's te ondersteunen.

Web 2.0 biedt ons een andere kijk op dit model. Sociale media zijn per definitie platform onafhankelijk: voor deze toepassingen is het web het platform, en niet de eigen computer of het eigen serverpark. Er zijn geen programma-

specifieke software meer nodig; alles gebeurt vanuit de internetbrowser. Dit zorgt er meteen voor dat deze software niet enkel met een PC, maar ook met een mobiele telefoon of tabletcomputer bereikt kan worden. Alle informatie bevindt zich op het Web. In dat verband spreekt men ook over 'data in the cloud'.

Voor online leren betekent dit dat het digitale platform niet langer uit (dure) afgesloten software hoeft te bestaan. Heel wat (gratis) web 2.0 toepassingen zijn vrij toegankelijk om online leren te ondersteunen. Bovendien bieden heel wat toepassingen goede alternatieven voor elk van de individuele, functionele elementen van een digitaal leerplatform (online communicatie, presentatie en kennis- en documentenbeheer,...). Het voordeel van die benadering is dat heel wat tools op maat van de onderwijsleeractiviteiten kunnen worden ingesteld. Een klassiek digitaal platform biedt meestal standaardfunctionaliteit over alle vakken heen. In hoofdstuk 2.2.2. kun je inspiratie vinden over welke tools instellingen kunnen gebruiken voor welke toepassing.

Heel wat web 2.0 toepassingen worden ook ontworpen met ruime aandacht voor gebruiksvriendelijkheid en *usability*. Dit verhoogt de toegankelijkheid voor docenten en studenten om online te leren.

Meer lezen?

Een overzicht van de minimum hard- en software om met online leren te starten in jouw instelling kan gevonden worden in de SVEA trainingsmodule over Online Leren:
http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/Online_learning.pdf,
 p.14 e.v.

2.2.2 Wat is de impact van een beleid rond sociale media op je medewerkers?

De introductie van web 2.0 in een organisatie heeft een onmiddellijke impact op de rol van een docent, student of manager (zie hoofdstuk 2.1 voor meer details). Web 2.0 beïnvloedt dan ook meteen het personeelsbeleid.

De impact van web 2.0 op personeelsbeleid op een onderwijsinstelling is dubbel:

1) Impact op de competenties en verantwoordelijkheden van docenten en ondersteuners

Technologische ontwikkelingen hebben een invloed op de verwachtingen die men heeft van docenten en ondersteuners. Het is daarom belangrijk om docenten en ondersteuners te helpen om hun competenties op dit terrein te ontwikkelen.

Docenten en trainers

Een traditionele manier van lesgeven kan niet zondermeer gekopieerd worden naar een web 2.0 leer-omgeving. Training en ondersteuning van docenten en trainers is daarom essentieel in een implementatietraject. Om het goed gebruik van de web 2.0 tools te garanderen is het nodig om de ontwikkeling van professionele vaardigheden op didactisch en technologisch vlak hoog op de agenda te plaatsen.

Docenten dienen over de vaardigheid te beschikken om goed (online) leren te ontwerpen. Een degelijke kennis van de mogelijkheden en beperkingen van web 2.0 tools hoort daarbij. Vooral het potentieel van web 2.0 om interactief en samenwerkend leren te

ondersteunen verdient de nodige aandacht.

Eén manier om docenten en trainers aan te moedigen om met de toepassingen vertrouwd te geraken is om hen zelf te laten deelnemen als online student. We raden daarom aan om de professionalisering van docenten in online leren – en meer bepaald web 2.0 – in een online of blended context te laten plaatsvinden.

Voorbeeld: Toll-net is een netwerk van leerkrachten, docenten, ICT-medewerkers, managers en onderwijskundige adviseurs uit het volwassenenonderwijs in Vlaanderen (België). Hun leden delen succesvolle toepassingen van e-lernen met elkaar uit. Het netwerk organiseert geregeld cursussen en workshops rond onderwijstechnologie en het goed gebruik van e-lernen. Grote delen van deze cursussen vinden online plaats. Het netwerk organiseert verder ook lokale workshops. Deze combinatie helpt hun leden te ervaren wat online leren en lesgeven betekent en wat het betekent om technologie in te zetten in een onderwijscontext

<http://www.toll-net.be>

Onderwijsondersteuners

Web 2.0 gaan gebruiken is teamwork. Eén of twee docenten volstaan niet om te stellen dat een organisatie actief is op dit terrein. Je hebt een groep medewerkers nodig die mee helpen met de implementatie, en die mee helpen met de begeleiding van het veranderingstraject.

Degelijk ondersteunen betekent ook meer dan een ICT helpdesk enerzijds en een team didactische ondersteuners anderzijds. Hedendaagse onderwijsondersteuners beheersen idealiter zowel technische als pedagogisch-didactische kennis. Bij het introduceren en uitrollen van een web 2.0 strategie is het essentieel om

dergelijke experts in huis te hebben. Zij helpen docenten bij het ontwerpen en ontwikkelen van onderwijs in conventioneel, hybride of online formaat. Zij helpen mee met het inschatten waar sociale media een meerwaarde kunnen bieden en hoe de kwaliteit van het vak verhoogd kan worden.

2) Impact op de werklust, tijdsmanagement en waardering van docenten en ondersteuners

Het gebruik van ICT en sociale media heeft een invloed op de werklust en tijdsbesteding van docenten en ondersteuners. Vooral bij de opstartfase vraagt het ontwerp, de kennismaking met de technologie en de eerste uitrol de nodige aandacht. Zonder de nodige ruimte om hier tijd aan te besteden, kan (her)ontwerp een hindernis worden om beter onderwijs te ontwerpen en aan te bieden.

In dat verband raden we aan om duidelijke afspraken te maken over hoe deze werklust verdeeld kan worden. Vandaag zijn heel wat procedures en richtlijnen nog afgestemd op conventioneel onderwijs. Werklust wordt uitgedrukt in studentenaantallen en uren fysieke aanwezigheid op school. Maar deze concepten zijn weinig bruikbaar in een online of hybride leeromgeving. Het online begeleiden van 250 studenten kent een andere dynamiek dan klassikaal contact. In veel gevallen is de begeleiding persoonlijker en grondiger, maar ook tijdsintensiever. Deze component van het werk wordt vaak nog niet erkend. Er is dan ook een nood aan nieuwe, alternatieve modellen om naar werklust en werkdruk te kijken.

Voorbeeld 1: Coleg Sir Gâr (Wales, UK) hanteert twee verschillende modellen:

Het **eerste model** is gebaseerd op de hoeveelheid overheidsgeld dat voorzien is. Coleg Sir Gâr voorziet 1 uur per week voor elke 10 studenten. Hierbij wordt uitgegaan van 4 studenten die werk indienen. Er zijn natuurlijk piekperiodes; dit is slechts een gemiddelde.

Het **tweede model** is gebaseerd op een eenheid van 10 uur. Vijf weken tutor ondersteuning per student voor zo'n eenheid wordt betaald met één uur van het inschrijvingsgeld per student (1/10). Een docent die met een groepje van 10 studenten start voor een looptijd 5 weken zal dus 10 sessies uitbetaald worden. Dat is ongeveer £21 per uur, of £210 voor de hele eenheid. Elke tutor kan tot 60 studenten begeleiden per maand. Er wordt van hen verwacht dat zij het werk van de studenten evalueren en goede feedback bieden.

Naast het uitwerken van goede afspraken en richtlijnen is het ook belangrijk om na te denken over hoe docenten gemotiveerd en gewaardeerd worden wanneer zij investeren in het innoverend en verbeteren van hun onderwijs.

Voorbeeld 2: MFG Baden-Württemberg (Baden-Württemberg, Duitsland) gebruik volgende modellen:

Een docent/trainer die 1 uur webinar aanbiedt wordt betaald voor 1,5 uur werk. Hij/zij krijgt dus een vast bedrag voor de voorbereiding en de uitvoering van de activiteit.

Indien de docent/trainer een vak aanbiedt in hybride vorm krijgt hij/zij een halfuur per student, per week uitbetaald, of 1 uur werktijd per 2 studenten. Voor een intensief, geheel online vak wordt men 1 uur per deelnemer, per week betaald.

Tot slot is het ook belangrijk om na te denken over de *inplanning van de vakken*. De combinatie van online en offline activiteiten heeft een andere dynamiek dan een conventioneel, klassikaal model. De verplichte aanwezigheid op de campus door studenten en docenten is niet relevant bij het organiseren van online activiteiten.

Bedenk daarom een antwoord op de volgende vragen:

- Hoe kun je jouw online/blended vakken inplannen? Op een traditionele manier (2 dagen per week voor 1 uur) of op een meer flexibele wijze?
- Laat het arbeidsreglement flexibele werkuren toe?
- Krijgen docenten een bureau op school of kunnen ze studenten van thuis uit begeleiden?
- Is huiswerk een optie? Onder welke voorwaarden?

3. Docenten

De kans is groot dat docenten en trainers voor een nieuwe uitdaging staan wanneer zij met sociale media willen starten. Het is daarom belangrijk om stil te staan bij de volgende vragen voor je deze tools gaat gebruiken:

- Wat betekenen sociale media voor een trainer?
- Waar dient een trainer zich van bewust te zijn?
- Welke toepassingen of tools dienen welke doelstellingen? Welke onderwijs- en leeractiviteiten kunnen zij ondersteunen?

Op het einde van dit hoofdstuk gaan we ook in op de thematiek van copyright en intellectuele eigendom. Bij het gebruik van sociale media is het namelijk belangrijk om op de hoogte te zijn van wat kan en niet kan, en hoe studenten of gebruikers hun eigen privacy het beste kunnen beschermen.

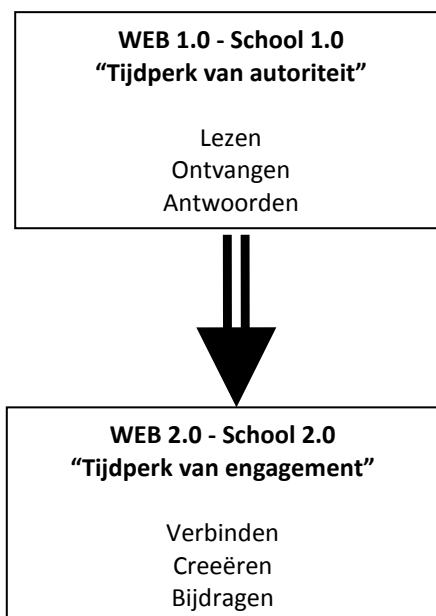
3.1 Nieuwe rollen

Zoals reeds vermeld in het eerste hoofdstuk, heeft web 2.0 gebruik in onderwijs een impact op de rol van de instelling, de docent en de studenten.

Sociale media bieden vooral meerwaarde bij **onderwijsinstellingen** die kiezen voor een open, maatschappijgericht model dat gebaseerd is op (1) de authentieke (arbeids)context; (2) snel veranderende kennis; (3) grote hoeveelheden kennis; (4) samenwerking en dialoog. De technologie biedt weinig opties in veilige, gesloten leeromgeving die gebaseerd is op (1) rust, reflectie en traditie; (2) gecertificeerde kennis en kwaliteit en (3) individuele training.

Veel onderwijsinstellingen zoeken een evenwicht tussen beide modellen, waarbij ze het beste van de twee combineren: de verwerving en erkenning van competenties (gesloten, gecontroleerd – formeel leren) en de voorbereiding voor de kennismaatschappij (sociaal, authentiek, open - informeel leren).

Docenten en trainers die sociale media inzetten zien ook hun rol veranderen. Nieuwe pedagogische inzichten beklemtoonden reeds het belang van student-gecentreerd, actief onderwijs in plaats van docent-gecentreerd onderwijs waar inhoud en directe instructie centraal staan. Bij de opkomst van online leren werd dit erg duidelijk. Online leren werkt niet op basis van een conventioneel model van kennisoverdracht. Een flexibele, digitale leeromgeving vraagt om coaching en begeleiding. De introductie van sociale media of web 2.0 versterkt dit: het model van de instructor/expert ("the sage on the stage") dient nu zeker plaats te ruimen voor die van de expert/coach of begeleider.

Kortom, de rol van een docent verschuift:

- Van een bron van kennis naar een begeleider van het leerproces,
- Van een centrale rol (docent-gecentreerd onderwijs) naar een ondersteunende rol (student-gecentreerd onderwijs),
- Van een ontwerper van kennisoverdracht naar een ontwerper van een authentieke leeromgeving met aandacht voor interactie, communicatie, netwerken, samenwerking en zelfstandigheid.

Deze nieuwe rol heeft bijgevolg een impact op het gedrag van docenten en trainers:

- Als je studenten actief wil doen samenwerken dan dient de docent een stap terug te zetten en de student de kans te geven om te spreken;
- Als docent word je de moderator die de studenten begeleidt om hun leerdoelen te behalen, dit wil zeggen dat zij deelnemers die online een passieve rol opnemene stimuleren en motiveren om deel te nemen;
- Als docent krijgt je de opdracht om de groepsdynamiek bij groepsopdrachten te bewaken. Elke deelnemer heeft een rol te vervullen en heeft een bijdrage in het succes van een teamopdracht.
- Als docent geef je richting aan een student over hoe hij/zij online kan deelnemen;
- Als docent speel je in op de diversiteit aan studenten en geef je ruimte aan studenten zodat ze autonoom kunnen handelen.

In hoofdstuk 3.2.3 gaan we meer in detail in op de verschillende rollen die docenten spelen.

Tot slot verandert ook de rol van de student. Zij worden gestimuleerd om veel actiever deel te nemen dan voorheen.

- Studenten gaan zelf inhoud creëren. Dit geeft hen meer verantwoordelijkheid en zelfstandigheid.
- Tegelijk is het belangrijk dat studenten geïnformeerd worden over hun nieuwe rol zodat zij zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheid in het leerproces. Voor velen is het niet duidelijk waartoe actief leren dient. Leg voldoende uit waarom actief leren tot betere leerresultaten leidt.
- Studenten krijgen ook een rol in het evaluatieproces binnen peer-learning. Ze zullen meer moeten nadenken over hun eigen leerproces en dat van anderen.
- Studenten zullen hun eigen leren moeten organiseren en hun tijd goed besteden. (Zelf-)motivatie en discipline wordt belangrijker.
- De student krijgt anderzijds ook meer vrijheid en autonomie om zelf te beslissen. Ze krijgen ook meer kansen om hun eigen expertise en voorkennis met de bredere groep te delen.
- Het succes van een leeractiviteit zal sterk afhangen van de motivatie van de studenten en zijn/haar bereidheid om zelfstandig te werken.

In wat volgt gaan we dieper in op de implicaties van sociale media op het onderwijsontwerp.

3.2 Hoe vakken ontwerpen die sociale media gebruiken?

3.2.1 Voor welke onderwijskundige doelen kun je sociale media gebruiken?

Web 2.0 tools die gebruikt kunnen worden in een onderwijscontext nemen toe en er is steeds meer keuze om ze toe te passen.

Een succesvolle toepassing is natuurlijk meer dan enkel de tool. Het gaat om de goede toepassing van een goede tool. Over beide zaken dien je goed op voorhand na te denken: wat wil je bereiken, hoe kun je dat doel bereiken, welk instrument helpt je om dit alles zo efficiënt mogelijk te bereiken? Vóór je met een specifieke tool aan de slag wil is het daarom belangrijk om als onderwijsontwerper of docent na te denken over de volgende vragen:

Wie is jouw publiek?

- Staan jouw studenten open voor het gebruik van nieuwe technologie? Indien zij open staan voor nieuwe toepassingen, en/of zij hebben ervaring in het gebruik van sociale media voor persoonlijk gebruik, dan is de keuze voor dergelijke tools een haalbare optie.
- Zijn jouw studenten iets minder actief op het Internet, maar staan ze wel open voor een nieuwe toepassing? In dit geval kun je verschillende tools samen met hen uitproberen en evalueren welk instrument hen het beste past.

Met welk doel wil je sociale media gebruiken?

- Uitwisselen van informatie en kennis?
- Gezamenlijk projectwerk? Samen inhoud aanmaken?
- Een leer-gecentreerde omgeving opzetten?

Welke leerdoelen wil je bereiken, en hoe?

- Zijn jouw leeractiviteiten gericht op het verwerven van kennis, competenties of vaardigheden?
- Hanteer je bij het ontwerpen een bepaalde leerstrategie, zoals projectgebaseerd of probleemgebaseerd leren? Richt je je op community-based learning? Sociale media zijn erg geschikt om online

collaboratieve, communicatieve taken te ondersteunen, waarbij een student zelfstandig en in groep opdrachten uitvoert.

Hoe ziet de leeromgeving van jouw studenten er uit?

- Leren zij vanop hun werkplek? Indien ja, mogen zij de tools gebruiken?
- Studeren zij tijdens hun vrije tijd? Indien ja, hebben ze thuis de juiste hard- en software?

Naast de doelgroep is het ook belangrijk om na te denken welke activiteiten of taken je zult uitvoeren. Er zijn erg veel manieren: instructie, demonstratie, discussie, debat, groepswork, een paper, projectwerk, etc. Het gebruik van web 2.0 en ICT tools kunnen deze diverse formaten ondersteunen en verrijken.

Bijvoorbeeld:

- Wil je de studenten de mogelijkheid bieden om samen inhoud aan te maken, dan kan een wiki de ideale tool zijn om de deelnemers te ondersteunen in het delen en verzamelen van zaken die ze vinden;
- Wil je een plaats waar je samen met de studenten ervaringen kunt uitwisselen of bepaalde artikels kritisch wil becommentariëren, dan kan een weblog een geschikt instrument zijn;
- Wil je jouw studenten ondersteunen bij het uitwisselen van (internet)bronnen of het kritisch verzamelen en selecteren van informatie, dan kunnen 'social bookmarking tools' of een sociaal netwerk geschikt zijn. Als het beeld of geluid betreft kan dit ook op populaire sites gericht op foto's of video's.

Wanneer je uiteindelijk jouw mediakeuze gaat maken, denk dan hier aan:

- Denk er over of jouw studenten de tools reeds kennen. Een zekere bekendheid met de tools buiten de schoolmuren kan helpen om de drempel te verlagen.
- Bied studenten de kans om autonoom te kiezen welk platform zij willen gebruiken en hoe de layout er uit zal zien. Dit kan de identificatie met heel het gebeuren vergroten, hetgeen bevorderlijk is voor het draagvlak om met deze tools bezig te zijn. Dit is natuurlijk enkel relevant indien de studenten voldoende digitaal geletterd zijn.
- Probeer de geselecteerde media eerst zelf uit met de studenten tijdens een 'vrije sessie' en luister naar hun feedback. Ook dit creëert draagvlak en betrokkenheid.

Onderstaand schema geeft een overzicht van de verschillende manieren waarop web 2.0 en ICT tools gebruikt kunnen worden.

Niet alle instrumenten die vermeld staan in dit schema zijn web 2.0 tools. In deze gids zullen we ons dan ook enkel richten op een beschrijving van die tools die werkelijk 2.0 zijn. Verder geven we ook een aantal

ideeën hoe de tools in een onderwijscontext gebruikt kunnen worden.

Bloggen

Een blog (kort voor weblog) is een type website, of een onderdeel ervan, waarbij de verschillende artikels in een journalistieke stijl geschreven zijn en die in omgekeerd chronologische wijze aangeboden worden. De eerste items zijn de meest recente publicaties. Een blog wordt meestal onderhouden door een individu of een groep mensen. Een blog is vaak gericht op kritische berichtgeving en opinie. De onderwerpen variëren van kookkunsten tot buitenlands beleid. De meeste blogs gebruiken foto's en tekst, maar sommige blogs richten zich ook op video (video blog) of andere sociale media.

Een blog kan snel veel informatie bevatten, waardoor het moeilijker wordt om oudere berichten terug te vinden of structuur te brengen. Daarom kun je bepaalde sleutelwoorden toekennen aan een artikel (zogenaamde 'tags'). Deze tags verschijnen dan aan de zijkant van de blog en ze bundelen alle relevante artikels met elkaar onder een gegeven kernwoord.

Reflecteren	Samenwerken	Communiceren	Netwerken
ePortfolio	Wiki	E-mail	Persoonlijke Site
Weblog	Groepsblog	Online Chat	Diensten gericht op delen
	Discussieforum	Videoconferencing	Social bookmarking
	Diensten gericht op delen	Audioconferencing	Sociaal netwerk
		Webconferencing	CMS/LMS systems

De populairste web 2.0 blogging tools zijn Blogger van Google (www.blogger.com) en Wordpress (www.wordpress.com).

Bloggen voor onderwijs & opleiding

Als **docent** kun je blogs gebruiken

- om te communiceren en ideeën uit te wisselen over onderzoek of vak/discipline specifieke informatie
- om een gemeenschap of netwerk (binnen en buiten de instelling) op te richten rond een bepaald onderwerp (vak, onderzoek, discipline), bijvoorbeeld via het linken van jouw eigen blog of die van anderen
- om discussies te stimuleren met andere experts – de meeste blogs hebben een commentaarfunctie, waardoor veel blogs vaak tijdelijke discussiefora worden rondom een origineel artikel.

Studenten kunnen een blog interessant vinden

- om te communiceren en ideeën uit te wisselen binnen hun opdrachten: papers, dissertaties, doctoraatsthesis, etc. Dit kan individueel of in groep. Het kan ook gebruikt worden in het kader van stages.
- om te reflecteren over hun eigen leerproces. De blog wordt gebruikt als een instrument om eigen opvattingen, projecten of opdrachten zelf kritisch te beschrijven. De docent kan volgen wat de student doet en de student leert zelf bij over zijn/haar eigen leren.
- om te leren zoeken, analyseren, synthetiseren (is iets relevant/recent/nuttig/betrouwbaar? etc.) (informatievaardigheden)
- om een opinie te leren formuleren die uitdaagt tot debat en om te leren constructieve kritiek te geven (sociale vaardigheden)
- om te leren omgaan met feedback van anderen (peer review, peer pressure)

- om te leren schrijven op een medium anders dan papier: snedig, pittig, kort en met een sterk argumentering.

Instellingen vinden bloggen interessant

- als alternatief voor een normale website: de typische categorieën van een weblog kunnen gedefinieerd worden als menu items; de chronologische artikels geven de informatie
- als een evenementenkalender: elk nieuw artikel kondigt een nieuwtje aan
- als een kennismanagementstool
- als een verzameling berichten van medewerkers binnen de instelling rondom een bepaald onderwerp
- als instrument om groepswork of teambuilding te bevorderen.

Sociale netwerken

Sociale netwerken zoals Facebook zijn wellicht waar de meeste mensen in eerste instantie aan denken wanneer het over sociale media gaat. Sociale netwerken zijn gericht op het verbinden van mensen om te communiceren en om informatie met elkaar uit te wisselen over zichzelf en anderen.

Sociale netwerken bieden een platform voor diverse groepen om te interageren en om online gemeenschappen aan te maken rondom een gedeelde interesse of een bepaalde activiteit. Deze tools zijn meestal erg gemakkelijk om te gebruiken, al heeft elke tool wel een eigen reeks functies en een eigen cultuur.

De populairste sociale netwerken op dit ogenblik zijn Facebook (www.facebook.com), LinkedIn (www.linkedin.com), en Google+ (plus.google.com).

Sociale netwerken voor onderwijs & opleiding

Als **docent** kun je sociale netwerken gebruiken

- om mensen te volgen (professioneel of persoonlijk) en om relaties op te bouwen en te onderhouden
- om een gemeenschap of een netwerk (van onderwijskundigen of experts in een bepaalde discipline) rond een onderwerp bijeen te brengen
- om discussies te stimuleren met collega's of met studenten
- om een pagina voor een groep studenten of medewerkers rond een specifiek vak aan te maken

Studenten vinden het gebruik van sociale netwerken interessant

- om een online netwerk te leren opzetten voor niet-persoonlijk gebruik
- om een gezamenlijke, virtuele ontmoetingsplek te hebben met medestudenten waar ze met elkaar in contact staan om samen opdrachten uit te voeren
- om kennis en ideeën met elkaar uit te wisselen
- om de online leerervaring persoonlijker te maken en te vermijden dat online leren een eenzame en onpersoonlijke bedoening is

Instellingen vinden sociale netwerken interessant

- om de eigen instelling te promoten bij het aanmaken van een pagina waar nieuws, foto's, activiteiten gedeeld worden met het brede publiek
- om een netwerk rond de instelling in kaart te brengen (contacten van de instelling), voormalige medewerkers, voormalige studenten etc.

Diensten gericht op delen

Er zijn een aantal diensten die het uitwisselen of delen van informatie of materiaal centraal stellen. Het delen van documenten bijvoorbeeld, richt zich op het opladen en afhalen van digitale documenten via het Internet. Dit kan zowel gaan over documenten als over foto's, video's, etc. Het kan binnen of buiten de muren van een instelling gebeuren. Sommige instellingen hebben reeds dergelijke platformen uitgebouwd, maar indien niet, dan kun je op het Internet heel wat alternatieven vinden.

Er zijn toepassingen waarbij je jouw documenten niet alleen kunt uitwisselen, maar ook bewerken en beheren. Google Docs (www.google.com/docs) bijvoorbeeld biedt een compleet online Office pakket aan met tekstverwerking, rekenbladen en presentatiesoftware. Verder kun je de documenten ook delen met anderen, en samen bewerken. Een andere, interessante toepassing is Dropbox (www.dropbox.com), een webgebaseerde online 'locker', gericht op het uitwisselen en beheren van documenten en mappen met anderen.

Binnen deze groep zijn er ook specifieke toepassingen zoals bijvoorbeeld SlideShare (www.slideshare.net) voor het opladen en delen van presentaties, met of zonder audio. Verder is er ook Scribd (www.scribd.com), YouTube (www.youtube.com) or Vimeo (www.vimeo.com) (voor video), iTunes (www.itunes.com) (audio en video), Flickr (www.flickr.com) (delen van foto's).

Video's delen is bij uitstek interessant voor onderwijs. We gaan daarom even dieper in op deze toepassing.

Video's delen binnen onderwijs & opleiding

Als **docent** kun je video's delen

- om lezingen en presentaties online uit te wisselen of "uit te zenden"
- om inhoud te delen met deelnemers die niet fysiek aanwezig zijn in jouw les
- om lezingen, instructie of demonstraties te maken van moeilijke procedures
- als vorm van 'Digital Storytelling'
- om video's te zoeken die gebruikt kunnen worden in de context van een bepaald vak (e.g. recente nieuwsitems of relevante documentaires)

Studenten vinden het delen van video interessant

- om lezingen en presentaties te bekijken op een tijdstip en vanop een plek die zij zelf kiezen
- om die delen van de video te herbekijken die niet goed begrepen werden

Instellingen kunnen video delen voor onderwijs interessant vinden

- om interviews met docenten en onderzoekers, gastsprekers of specifieke evenementen online te delen met een breed publiek
- om korte video's op te laden waarbij de instelling aan toekomstige studenten het aanbod ook op visuele wijze laat zien

Social bookmarking

Social bookmarking websites zijn gericht op het bewaren, taggen, beheren, delen en zoeken van favoriete internetlinks of 'bookmarks'. Het taggen van bookmarks betekent dat je een link van kernwoorden en een korte beschrijving kunt voorzien opdat je de links kunt categoriseren en structureren. Veel websites bieden de mogelijkheid om pagina's te taggen en met

een social bookmarking site te verbinden, via een simpele klik op het desbetreffend icoontje.

Anders dan het delen van documenten, worden de websites zelf niet uitgewisseld. Het gaat enkel om de webadressen of de locatie waar je de informatie kunt vinden.

Sociale bookmarking websites zijn in zekere zin een uitbreiding op de ingebouwde functionaliteit van favorieten in een webbrowser. Het belangrijkste voordeel is echter dat er een sociaal element aan het verzamelen wordt toegevoegd.

Dit sociale element betekent concreet dat gebruikers dezelfde kernwoorden delen, ongeacht wie de informatie verzameld heeft. Dankzij het toevoegen van kernwoorden kunnen andere gebruikers bronnen ontdekken of vinden die zij anders niet hadden ontdekt. Meer nog, doordat andere gebruikers deze links reeds beoordeeld hebben als relevant, kun je als individu gericht zoeken. Elke gebruiker geniet zo mee van de kennis van anderen, die gelijkaardige interesses hebben.

Op dit ogenblik zijn de meest bekende en populaire social bookmarking websites Delicious (www.delicious.com), Diigo (www.diigo.com) en Digg (www.digg.com).

Social bookmarking in onderwijs & opleiding

Als **docent**, kun je social bookmarking nuttig vinden

- om een groep onderzoekers of docenten met eenzelfde interesse met elkaar te verbinden in het zoeken, selecteren en kritisch beschrijven van links
- om bronnen te analyseren en te beoordelen op hun waarde
- om een eigen online bibliotheek op te zetten

- om bronnen en informatie te ontdekken via het volgen van anderen en hun collecties, of anderen hun kernwoorden
- om een groepstag op te zetten om een online gemeenschap op te zetten (bijvoorbeeld door deelnemers van eenzelfde vak)
- om voorbereidend materiaal voor jouw studenten te verzamelen en met hen te delen

Studenten kunnen social bookmarking gebruiken om

- een groep studenten samen te brengen rond een gedeelde interesse of onderwerp (vak, discipline, opdracht)
- online bronnen te waarderen en kritisch te beschrijven of te categoriseren (informatievaardigheden en sociale vaardigheden)
- om niet-intentioneel leren te ondersteunen (je gaat van de ene naar de andere bron rond een bepaald onderwerp, via het doorklikken op tags)
- om een collectie links op te zetten die kunnen dienen als bibliografie bij het opzetten van een e-portfolio.

Instellingen kunnen social bookmarking inzetten

- als tool voor kennismanagement: om een collectie bronnen op te zetten rond de onderzoeksthema's van de instelling, een departement of afdeling. Dit kan door persoonlijke collecties via tags te verbinden, door een groepspagina aan te maken of door een gezamenlijke account aan te maken met subgroepen.

Web 2.0 communicatie

De web 2.0 collectie bevat ook een reeks toepassingen die gericht zijn op het online

communiceren. Die communicatie kan tekstgebaseerd zijn (chat), met audio (audioconferentie), of beide (audio, video en tekst). Deze tools zijn bijzonder aantrekkelijk omdat zij non-verbaal gedrag laten zien tussen de gebruikers. Bovendien vermindert het de afstandelijkheid tussen de gebruikers.

Chat bestaat reeds lang, en het is op zich geen web 2.0 uitvinding. Het gaat om een uitwisseling van tekst en conversatie tussen diverse deelnemers. Chatten is een erg eenvoudige toepassing om met anderen te praten. De officiële technische naam is synchrone conferentie. Je kunt publiek of privaat chatten.

Audioconferenties of conference calling bestaat uit een telefoongesprek met verschillende deelnemers. Een audio conferentie kan via de telefoonlijn plaatsvinden, maar recent kan dit ook via het Internet (Voice over Internet Protocol – VoIP). Audioconferentie wordt vaak gecombineerd met webconferentie, het delen van documenten en presentaties via het Internet.

Webconferentie (soms ook webinar) is de term die gebruikt wordt om presentaties te geven via het Internet met een groep van 2 of meer deelnemers op synchrone wijze. In een webconferentie zit elke deelnemer aan een computer en hij/zij is verbonden met de anderen via een Internetverbinding, met tweeweg video, audio en chat.

De meest populaire toepassingen zijn Adobe Connect (www.adobeconnect.com), Blackboard Collaborate, iChat/FaceTime en Skype (www.skype.com).

Webconferentie in onderwijs & opleiding

Als **docent** kun je webconferentie gebruiken

- om een virtueel spreekuur op te zetten waar je antwoordt op vragen van studenten
- om een presentatie of lezing te geven waarbij studenten vragen kunnen stellen en feedback kunnen geven
- om synchroon te communiceren met studenten
- om online meetings met collega's te organiseren
- om onderzoeksdata te verzamelen (via interviews bvb.)
- om studenten te evalueren voor zij aan een vak deelnemen

Studenten kunnen webconferentie gebruiken

- om een lezing van thuis uit te volgen
- om een online (mondeling) examen vanop afstand uit te voeren
- om met medestudenten te communiceren over de grenzen heen

Instellingen vinden webconferentie nuttig

- om flexibel werken te ondersteunen
- om online meetings op te zetten
- om kosten te drukken door reizen te vervangen door online meetings

Wikis

Wikis zijn websites waar je snel zelf inhoud kunt aanmaken en bewerken, en waarbij de verschillende subpagina's via links met elkaar verbonden zijn. Dergelijke websites kunnen eenvoudig bewerkt worden door anderen die toegang tot de wiki hebben. De meeste wiki's hebben administrators die de gebruikersrechten beheren en bepalen. De inhoud kan tekst zijn, afbeeldingen, video, interne en externe links, multimedia etc. De ontstaansgeschiedenis van de hele site wordt bewaard via een 'geschiedenis' knop. Zo kun je bijhouden wie welke aanpassing aan de inhoud heeft aangebracht op welk moment.

De beroemdste wiki is Wikipedia (www.wikipedia.org), de online encyclopedie waar iedereen aan kan meeschrijven. Andere populaire tools zijn PBworks (www.pbworks.com) en Wikimedia (www.wikimedia.org).

Wiki's in onderwijs & opleiding

Als **docent** kun je een wiki gebruiken

- als flexibel, online notitieboekje
- als online platform voor jouw vak
- als platform om samen cursusmateriaal aan te maken met collega's of met studenten
- om informatie te verzamelen, te analyseren en kritisch te evalueren met anderen
- om online projectwerk te documenteren en op te volgen

Studenten vinden een wiki interessant

- om een online handboek of notitieboek aan te leggen
- om links te verzamelen en te beheren
- om samen te werken met anderen bij het gezamenlijk schrijven van een opdracht of project

Instellingen vinden wiki's nuttig

- als kennisplatform
- om te communiceren met elkaar en samen kennis te verzamelen (uit verschillende departementen of onderzoeksdomeinen)

Extra informatie

De SVEA training modules geven meer informatie over de verschillende tools en hun mogelijke toepassing in het onderwijs:

- Facebook: <http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/Facebook.pdf>
- Bloggen: <http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/Blogging.pdf>
- Documenten delen: http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/Document_Sharing.pdf
- Foto's delen: http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/Photo_Sharing.pdf
- Video's delen: http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/Video_Sharing.pdf
- Social Bookmarking: http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/Social_Bookmarking.pdf
- Wiki's: <http://www.svea-project.eu/fileadmin/svea/downloads/Wikis.pdf>

3.2.2 Welke leerstrategieën voor online leren bestaan er?

Online leren bestaat uit een aantal webgebaseerde onderwijsmethodes die ingezet kunnen worden afhankelijk van de leernoden. Wanneer je een bepaalde methode kiest is het belangrijk na te denken over jouw doelgroep en jouw organisatie. Hier zijn een aantal vragen die je kunnen helpen om te bepalen welke methode je wil volgen:

Ben je van plan om een online vak aan te bieden aan een groep studenten die echt gemotiveerd moet worden en voor wie flexibiliteit niet zo belangrijk is? Synchron of Live Online Onderwijs kan geschikt voor je zijn.

Een synchrone oplossing kan een goede toepassing zijn om studenten te betrekken. Deze vorm van online leren veronderstelt de synchrone – gelijktijdige – deelname van alle deelnemers en docenten in dezelfde virtuele leeromgeving. Een typisch voorbeeld hierbij is het virtuele klaslokaal.

Je kunt ook uit een hele reeks verschillende technologieën kiezen om met jouw studenten te interageren: van een online presentatie tot een gedeeld whiteboard waarbij alle studenten samenwerken. De mogelijkheid om audio en video conferentie toepassingen hierbij te integreren maakt alles motiverend en interactief voor studenten. Er is immers de mogelijkheid om directe feedback te geven over hun bijdrage. Deze methode laat ook toe om kort op de bal te spelen en om de les aan te passen aan de noden van de studenten. Anderzijds heeft synchroon, online leren natuurlijk ook beperkingen voor wat betreft zelfstudie: studenten dienen hier opnieuw een les bij te wonen op een bepaald tijdstip en ze kunnen die niet volgen op hun eigen tempo.

Zijn jouw studenten professioneel, gemotiveerd en hebben ze nood aan flexibiliteit? Asynchroon Online Leren of Zelfstudie kan geschikt zijn.

Zelfstudie is meestal erg geschikt voor mensen die niet veel tijd hebben om fysiek aanwezig te zijn in een les. Voor hen zijn flexibele leermodules die tijds- en plaatsonafhankelijk cruciaal. De communicatie tussen de docent en de studenten zal bij deze benadering asynchroon verlopen en kan ondersteund worden door verschillende media, waaronder sociale media (forum, blog, wiki). Niet alle online leren behoeft een tutor of feedback.

Deze vorm van online leren is niet geschikt voor alle studenten. Er is een gezonde dosis zelfmotivatie noodzakelijk om modules zelfstandig te doorlopen. Veel studenten hebben deze motivatie niet en ze missen de betrokkenheid van andere studenten of docenten die helpen bij het creëren van een stimulerende leeromgeving. Verder missen zij ook de feedback van een tutor, hetgeen een impact heeft op hun leerresultaten.

Als je plant om een zelfstudie vak aan te bieden, zorg dan voor een goede syllabus, waarin alle stappen en informatie goed is uitgewerkt opdat studenten het vak zelfstandig kunnen volgen. Het leermateriaal dient aantrekkelijk en interactief te zijn zodat de student gemotiveerd blijft om alles te doorlopen.

Wil je jouw studenten motiveren en betrekken, maar tegelijk flexibiliteit bieden? Een hybride ontwerp kan een antwoord bieden.

Blended Learning is in essentie een combinatie van online en offline sessies. Vandaag bieden heel wat onderwijsinstellingen hun vakken aan via

deze methode (al wordt de naam blended learning hier niet voor gebruikt). Deelnemers aan een hybride vak genieten de voordelen van online en offline leren: ze leren de docent en medestudenten persoonlijk kennen en bij interactieve taken ontmoeten ze elkaar fysiek. Tegelijk worden ze uitgedaagd om kritisch na te denken, informatie op eigen tempo op te zoeken en discussies te voeren waarbij ze goed nadenken over het formuleren van hun argumenten. Al die activiteiten gebeuren het beste asynchroon en online. Bij dergelijke vakken kunnen sociale media een interessante rol spelen. Sociale netwerken worden een online verlengde van de fysieke netwerken die worden opgezet, en de online en offline leeromgeving lopen in elkaar over.

Ongeacht de methode die gekozen wordt is het belangrijk om de noden van doelgroep indachtig te zijn. Hun leernoden en doelstellingen bepalen welke methode relevant is. Het is hier opnieuw aan te raden om in discussie te treden met je studenten om te vernemen welke methode hen het meeste aanspreekt en welke tools het beste de interactie zal ondersteunen.

Een ander belangrijk punt is om te zorgen dat er voldoende ondersteuning is voorzien opdat de studenten hun doelstellingen kunnen behalen. Het materiaal en de ondersteuning die je voorziet kan erg verschillen naargelang de methode en

aanwezigheid van een tutor.

Voor elk type online leren is het belangrijk om studenten snel feedback te geven over hun performantie en hen te laten zien welke stappen ze dienen te nemen om hun doelstellingen te behalen.

Meer lezen?

- *Guidelines for setting up and moderating online discussion forums, University of Aberdeen*
<http://www.abdn.ac.uk/webct/documentation.html>
- *Online Learning Methods – Which One Suits You Best?, Online EDU Blog,*
<http://www.onlineedublog.com/online-learning-methods-which-one-suits-you-best/>

3.2.3 Hoe kun je een vak structureren wanneer je sociale media gebruikt en welke rol heb je als docent in elke fase?

Als je als docent beslist om sociale media te gebruiken binnen blended learning, dan adviseren we om jouw vak in diverse fasen op te delen om een structuur aan te brengen.

De volgende structuur, die gebruikt werd voor de SVEA regionale workshops, is een voorbeeld van hoe je dit kan doen.

a) Voorbereidende fase

In deze fase kennen de deelnemers elkaar nog niet maar ze zijn wellicht nieuwsgierig wie de anderen zijn en wat de training inhoudt. Voor jou als docent is het ook niet duidelijk wie jouw deelnemers zijn en wat ze van jou verwachten. Deze fase is bedoeld om precies die vragen te beantwoorden. Laat de deelnemers zichzelf voorstellen via het invullen of aanmaken van een online profiel op een sociaal netwerk en bedenk een manier om de verwachtingen die zij hebben ten aanzien van het vak te vernemen. Laat hen vertellen welke voorkennis zij hebben en wat hun algemene interesses zijn. Als docent geef je de deelnemers een korte inleiding tot het vak, wat ze ervan kunnen verwachten, maar ook informatie over jezelf en jouw expertise en interesses. Net als bij elk vak verwelkom je de deelnemers en sta je open voor hun activiteiten.

Een goede tool om dit alles te faciliteren is om een blog op te zetten waar je een discussie kunt opstarten en waar je feedback kunt geven op de verschillende berichten die je ontvangt.

Rol docent: Moderator die de deelnemers uitnodigt om hun verwachtingen te delen met de andere deelnemers.

b) Face-to-face fase

Tijdens de eerste face-to-face fase is het belangrijk om de deelnemers te introduceren tot de diverse tools die je gaat gebruiken. Voorzie voldoende tijd om gewend te geraken aan de gekozen tools en hun functionaliteiten. Als je vaststelt dat deelnemers zich niet erg comfortabel voelen met de toepassingen, concentreer je dan op 1 of 2 tools die het beste bij jouw strategie passen.

Het is ook belangrijk om duidelijk te maken waarom elke toepassing gebruikt wordt. Wees ook helder in het formuleren van opdrachten en toekennen van verantwoordelijkheden. Voorzie duidelijke taken en deadlines die niet te veraf liggen.

Rol docent: organisatorische en technische rol, aanbieden van duidelijke richtlijnen voor de deelnemers.

c) Online fase tussen de face-to-face sessies

- Indien jouw training beperkt is tot een face-to-face training van 1 of 2 dagen kan de online fase bestaan uit een verlengde van dit contact. De sociale media kunnen dan ingezet worden om het fysieke netwerk online op te zetten, en de discussies verder op te nemen. Documentatie wordt gezamenlijk opgezocht en gefilterd.

Een goede tool voor dit doel is een blog of een forum waar de deelnemers uitgedaagd worden om feedback te geven op bepaalde stellingen, of waar ze opdrachten uitvoeren die tijdens de

workshop of face-to-face sessie werden gegeven.

Rol docent: adviseur die de deelnemers feedback en advies verstrekt.

- Indien jouw training uit meerdere face-to-face sessies bestaat, kun je ambitieuzere online scenario's bedenken. Sociale media kunnen bij langere sessies ingezet worden om collaboratieve projecten of opdrachten te realiseren. In hoofdstuk 3.1.2 vind je meer informatie over welke tools geschikt zijn voor welke toepassing. Het is belangrijk om technische ondersteuning te voorzien voor studenten tijdens dergelijke grote opdrachten, omdat je intensiever gebruik gaat maken van de diverse platformen. Dit geldt ook voor inhoudelijke vragen. Denk goed na over hoe en wanneer je feedback gaat geven.

Rol docent: In dit geval is de rol van de docent complexer. Hij/zij is een moderator, adviseur en ontwerper op hetzelfde ogenblik.

d) Afsluitend webinar

Als er geen fysieke ontmoeting gepland is op het einde van de reeks, dan kan een online, synchroon webinar het vak afsluiten. Het brengt alle deelnemers op hetzelfde ogenblik samen. Feedback kan verzameld worden en eventuele open vragen kunnen nog gesteld worden. Er zijn een aantal goede tools voor dergelijke webinars beschikbaar (zie boven).

Rol docent: moderator van de hele sessie en coach voor feedback.

Elke fase kent idealiter een evaluatiemoment. Vooral wanneer je de eerste keer sociale media gaat gebruiken is het belangrijk om studenten om feedback te vragen over het gebeuren.

Aanvullend hierop is het ook belangrijk om een duidelijke, heldere structuur te hebben. Het is aan te bevelen om duidelijke regels op te zetten over hoe je zult evalueren en hoe je de online bijdragen van de studenten zal beoordelen. Maak duidelijk welke punten je belangrijk vindt en geef de criteria aan op basis waarvan je de leerresultaten zult beoordelen. Dit zal ook de studenten hun motivatie verhogen om deel te nemen aan het groepswork.

3.2.4 Hoe kun je modereren tijdens de online fase?

Zoals hierboven werd geïllustreerd dien je je als docent bewust te zijn van het feit dat sociale media gebruiken een aantal nieuwe verantwoordelijkheden met zich meebrengt. Het volstaat niet langer om enkel de expert te zijn die kennis deelt. Het komt er in deze scenario's echt op aan om studenten te begeleiden en te ondersteunen tijdens het leren. Je biedt hen het raamwerk waarbinnen ze zelfstandig en in groep de leerdoelstellingen behalen. Een goede moderator is dus essentieel voor de gehele online, collaboratieve fase.

Wat zijn de verschillende rollen die je kunt opnemen wanneer je online, groepswork gaat modereren:

Meer lezen?

Meer informatie kan gevonden worden in de SVEA training module over Online Leren, nl. over online learning design http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Online_learning.pdf, p. 11 e.v. en online leren ondersteunen: http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Online_learning.pdf p. 28 e.v.

Organisatorisch-administratieve rol

Als online moderator heb je de taak om een agenda op te stellen met een duidelijke start- en einddatum voor het vak. Je dient duidelijk te maken wat de verschillende rollen zijn en wie verantwoordelijk is. Verder dien je technische ondersteuning te voorzien. Geef steeds duidelijke richtlijnen over wat moet gebeuren: "We beginnen nu met een discussie over topic X dat we behandelden tijdens onze laatste sessie." Maak duidelijk wat je van elke deelnemer verwacht en welke stappen zij dienen te nemen.

Motivationale-sociale rol

Als online moderator is het belangrijk dat je de bijdrage van elke deelnemer aanmoedigt en dat je de online groepsvorming ondersteunt en stimuleert. De sociale aanwezigheid van iedereen kan beklemtoond worden via het uitwisselen van persoonlijke informatie tussen de deelnemers (hun naam, eventueel foto, hobby, etc.). De algemene sfeer binnen de leeromgeving is het beste rustig, comfortabel en professioneel: elke deelnemer moet zich vrij voelen om zijn/haar mening te delen en ongeremd kunnen bijdragen tot de interactie.

Expert rol

Hoewel je als docent veeleer een ondersteunende dan een instructieve rol

zal opnemen tijdens de online fase, zal je toch erkend worden als expert en adviseur door jouw studenten. Het is op dat ogenblik belangrijk om vooral in te zetten op het helpen van jouw studenten om de juiste vragen te stellen en hen te leren om zelfstandig of in groep het juiste antwoord te vinden. Als expert weet je wat het goede antwoord is, maar daarom hoeft je het nog niet meteen te zeggen. Je bent de ideale gids.

Didactische rol

Dezelfde rol die je als docent hebt bij een face-to-face les hebt, heb je ook online. Een belangrijk verschil is echter dat de rol van de docent bij het verwerken en structureren van informatie directer en persoonlijker is voor de deelnemer online dan in een klaslokaal. Een docent kan daarmee ook korter op de bal spelen bij een student, en diens leerproces versnellen door gepaste vragen te stellen, gepaste oefeningen te geven etc.

3.2.5 Hoe zet je goede evaluatie op?

De rollen van docenten, studenten en instellingen die de stap zetten naar online of blended leren hebben een grote impact op hoe het toetsen van en het feedback geven op een student zal plaatsvinden tijdens een online fase.

Meer lezen?

Meer informatieve over e-modereren kun je vinden:

Rollen- und Funktionsmodell der E-Moderation. Eine qualitativ-quantitative Inhaltsanalyse der kommunikativen Akte von E-Moderatoren und E-Moderatorinnen in einem virtuellen Seminar. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Wirtschafts- und Sozialwissenschaftlichen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität Tübingen. Katja Bett, 2005. http://tobias-lib.uni-tuebingen.de/volltexte/2011/5617/pdf/Dissertation_Katja_Bett_20110502_Gesamt.pdf

Ook interessant is het werk van Gilly Salmon over e-modereren. Zie: "All things in moderation". Gilly Salmon. <http://www.atimod.com/>

In heel wat instellingen is het verzamelen en detecteren van de leeractiviteiten van de student erg belangrijk. De controle en het beheer van de evaluatie van de student is een ernstige hinderpaal voor veel instellingen om de stap naar web 2.0 te zetten in hun online aanbod.

Als je enkel toepassingen gebruikt binnen het (gesloten) leerplatform van jouw instelling dan is het vrij eenvoudig om te bepalen hoe sterk een student heeft bijgedragen tot een bepaalde oegening. Bij het introduceren van web 2.0 toepassingen is deze vorm van meten en controleren moeilijker te bepalen. Dit heeft gevolgen voor de student en voor de docent.

In dit verband is het belangrijk te benadrukken dat het bij online leren niet gaat om 'hoe lang iemand online is' of 'hoeveel posts iemand geschreven heeft'. De essentie is om te bepalen of een student doorheen het vak evolueert van een 'beginner' naar een 'meester' in de vooraf bepaalde competenties en vaardigheden. Hiervoor heb je andere indicatoren en meetinstrumenten nodig dan meerkeuzevragen gebaseerd op feitenkennis.

Als je web 2.0 gaat inzetten is de kans groot dat de doelstellingen van jouw vak breder zijn dan feitenkennis en reproductie. Ongetwijfeld wil je de studenten ook stimuleren tot groepswork, projectmatig werken, kritische (zelf)reflectie, online discussie, etc. Om dergelijke vaardigheden te meten heb je nood aan innovatieve assessment methodes, zoals authentic assessment, met gebruik van een portfolio bijvoorbeeld.

Onderstaande vragen kunnen je helpen bij het overwegen van je evaluatie:

- Hoeveelheid en kwaliteit: hoe actief nam de student deel in het

ontwikkelen van inhoud? Hoe zou je de kwaliteit van het werk inschatten?

- Feitenkennis: hoe werden de feiten gevonden, geselecteerd, opgelijst, gecategoriseerd, geanalyseerd, samengebracht?
- Probleemoplossend denken: hoe werden problemen opgelost? Welke aspecten waren belangrijk bij het oplossen?
- Sociale vaardigheden: de vaardigheid van de student om zijn/haar eigen emoties te herkennen en om adequaat te reageren; de capaciteit van de student om zelf initiatief te nemen, zelf een standpunt in te nemen en te verdedigen, de competentie om zichzelf verbaal en non-verbaal uit te drukken en medestudenten hun signalen te herkennen en ermee om te gaan.
- Bereidheid tot medewerking: hoe reageerde een student op zijn andere collega's? Was er een open dialoog?
- Samenwerkingsstrategieën: welke strategieën tot samenwerking werden gekozen en hoe werd informatie uitgewisseld? Stonden de deelnemers open voor het delen van kennis?
- Kritisch denken: hoe ging de student om met de informatie die hij/zij op het Internet vond?

3.2.6 Hoe bereik je leerresultaten van hoge kwaliteit?

Wanneer je nadenkt over hoe je de studenten hun activiteit wil beoordelen en meten, is het ook belangrijk om te bepalen hoe sterk jij zelf, als docent, heb bijgedragen in het ondersteunen van het leerproces. Zijn slechte leerresultaten het gevolg van een niet-studerende student, of van een reeks activiteiten of taken die niet goed afgestemd zijn op de leerdoelstellingen? Ondersteunen de gekozen tools de taken wel op een goede

manier, of verhinderen ze net het leerproces?

Wanneer je als docent begint met het introduceren van web 2.0 in jouw vak, dan is het belangrijk om vooraf duidelijk te maken hoe bepaalde taken linken aan de leerdoelstellingen die bepaald zijn, en waarom je voor sociale media kiest om die taken te ondersteunen.

Voor de **student** moet het duidelijk zijn

- wat het doel is van het vak en van de verschillende taken
- wat het doel is van het gebruik van sociale media om bepaalde taken te ondersteunen
- wat de timing en structuur is waarbinnen de taken moeten worden uitgevoerd

Hou als **docent** rekening met volgende zaken, om goede resultaten te behalen.

- Kies een web 2.0 toepassing of online leeromgeving die aansluit op de digitale voorkennis van de student.
- Voorzie duidelijke regels over hoe studenten zich dienen te gedragen wanneer ze deze tools gebruiken in een formele onderwijscontext.
- Wees duidelijk in de deadlines en de taken die online vervuld moeten worden.
- Wees een actieve moderator en adviseur en ondersteun studenten. Geef hen daarbij de nodige vrijheid om creatief te zijn en eigen ideeën uit te werken.
- Wees transparant qua evaluatie en criteria. Dit zal helpen bij het motiveren van studenten om deel te nemen aan complexe taken of in groepswerk.
- Voorzie een evaluatie van het vak en de mogelijkheid van studenten om feedback te geven op het ontwerp en de uitvoering van de activiteiten.

Meer lezen?

Meer informatieve over het plannen van ondersteuning kun je vinden in de SVEA training module over Online Leren: http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Online_learning.pdf, p. 30 ff.

3.3 Sociale media en de wet

Het gebruik van web 2.0 heeft een aantal implicaties op het domein van auteursrecht en privaatrecht waar je je van bewust dient te zijn. Zowel docenten, studenten als instellingen doen er goed aan hier bij stil te staan.

3.3.1 Auteursrecht

- Wanneer je een artikel post op een website met sociale functies, zorg er dan voor dat je correct verwijst naar het werk van anderen.
- Kijk de voorwaarden van elke website goed na inzake auteursrecht, gebruiksrecht e.a. Zorg ervoor dat jij of jouw studenten geen rechten van anderen schenden wanneer je informatie deelt of bewerkt.

Er zijn heel wat misvattingen over hoe auteursrecht van toepassing is op het Internet.

- De vuistregel is om nooit inhoud (tekst, beeld, audio en video) te gebruiken wanneer je geen uitdrukkelijke goedkeuring hebt om het te gebruiken. Vermijd dus het gebruik van een foto die je vond via Google Images of via een Facebook pagina zonder toestemming van de originele auteur.
- Het is toegestaan om korte citaten te gebruiken indien je de bron vermeldt

- en indien het gebruikt wordt om commentaar te geven.
- Als je inhoud van een andere bron wil gebruiken dat moet je zeker zijn dat je dit mag: indien de inhoud van een andere website afkomstig is, kijk dan na hoe die website het hergebruik van inhoud regelt. Het is mogelijk dat je de originele poster of auteur moet contacteren.
 - De informele aard van sociale media zorgt voor een relaxte houding ten aanzien van auteursrechten, maar het is belangrijk om bewust te zijn van het feit dat de wetgeving inzake auteursrecht en intellectuele eigendom steeds van toepassing is.

3.3.2 Creative Commons

Met de komst van het Internet is de idee dat universele toegang tot onderzoek, onderwijs en cultuur mogelijk is, realiteit geworden. Maar onze wettelijke en sociale systemen zijn niet altijd op zo'n idee afgestemd. Auteursrecht was ontworpen, lang voor het ontstaan van het Internet, en het maakt het moeilijk om een wettelijke basis te vinden voor die activiteiten die we zo graag doen op het Web: kopiëren, knippen, bewerken, etc.

De auteurs contacteren of ernstig onderzoeken of een bepaald scenario al of niet een bewerking of een citaat betreft, is niet evident. Het is veel interessanter om te kunnen beschikken over een open collectie teksten, foto's, audio fragmenten en films. Dat betekent dat dergelijke objecten vrij gebruikt kunnen worden voor een online vak zonder dat je de originele auteurs op de hoogte dient te brengen van dit gebruik.

Een belangrijk initiatief in dat verband is het Creative Commons project (www.creativecommons.org) dat in december 2002 werd opgestart als een set

copyright licenties voor open, publiek gebruik. De redenering achter Creative Commons wordt als volgt beschreven:

"Too often the debate over creative control tends to the extremes. At one pole is a vision of total control — a world in which every last use of a work is regulated and in which "all rights reserved" (and then some) is the norm. At the other end is a vision of anarchy — a world in which creators enjoy a wide range of freedom but are left vulnerable to exploitation. Balance, compromise, and moderation — once the driving forces of a copyright system that valued innovation and protection equally — have become endangered species. Creative Commons is working to revive them. We use private rights to create public goods: creative works set free for certain uses. Like the free software and open source movements, our ends are cooperative and community-minded, but our means are voluntary and libertarian. We work to offer creators a best-of-both-worlds way to protect their works while encouraging certain uses of them — to declare some rights reserved."

Vandaag, bijna 10 jaar later, is de Creative Commons (CC) beweging een mainstream praktijk geworden. Niet-commerciële website zoals 'the Internet Archive' (See www.archive.org), maar ook commerciële sites zoals www.flickr.com en www.slideshare.net bieden toegang tot inhoud op basis van Creative Commons licenties. Het Wikipedia project (see www.wikipedia.org) gebruikt echter de GNU Free Documentation License voor zijn artikels. Deze licentie is qua intentie gelijk aan Creative Commons, maar de oorsprong ligt elders. Het werd ontwikkeld door the Free Software Foundation for documenting software. Toen Wikipedia startte in 2000 bestonden de CC licenties nog niet. Multimedia op Wikipedia wordt echter wel gedeeld op basis van een CC licentie.

3.3.3 Privacy

Het gebruik van web 2.0 in een onderwijscontext raakt ook een aantal ethische vragen. Als docent dien je volgende zaken indachtig te zijn:

- De aard van web 2.0 doet de grens tussen de private en publieke sfeer vervagen. Gebruikers worden uitgenodigd om hun privé leven online te delen. Blogs kunnen je als docent een inzicht geven in het leven van een bepaalde student. Dit werkt ook in de andere richting. Wees er dus bewust van, en denk goed na over de grens/het evenwicht tussen je persoonlijke en professionele sfeer.
- Voor je met web 2.0 begint is het belangrijk om ook hier de regelgeving van de websites te bekijken inzake privacy. Bekijk bijvoorbeeld de volgende populaire websites:
www.facebook.com/about/privacy
www.twitter.com/privacy,
www.slideshare.net/privacy, ...
- Zorg ervoor dat je zelf als docent de wetgeving nakomt en stimuleer jouw studenten om hetzelfde te doen.

3.3.4 Tips: wel en niet doen

Tot slot willen we nog een aantal tips meegeven over het gebruik van sociale media (Universiteit van Essex; een volledig overzicht kan gevonden worden op hun website http://www.essex.ac.uk/social_networking/interacting.aspx)

Wel ...

- Bescherm je eigen reputatie en die van je instelling. Denk goed na voor je post: besef dat alles wat je via sociale media post mogelijk voor

een aantal jaar onderdeel wordt van het publieke domein.

- Gebruik web 2.0 toepassingen om jouw expertise, reputatie, e.d. te promoten. Actief sociale media gebruiken is goed voor de zichtbaarheid en het draagt meteen ook bij aan de reputatie van de instelling als een open, transparante, ondernemende deelnemer in het publieke debat.
- Wees open over wie je bent wanneer je bijdragen of kritiek levert.
- Wees een nuttige deelnemer wanneer je lid wordt van een dergelijke site.
- Zorg ervoor dat je snel antwoordt. Op tijd reageren heeft een grote impact bij het gebruik van sociale media.
- Hou je taal helder en eenvoudig, zonder die inhoud eenvoudiger te maken dan die is.
- Gebruik sociale netwerken voor informele discussies met je collega's en om in contact te staan met andere experts in jouw domein.
- Zorg voor een Plan B: als een bepaalde dienst die je gebruikt andere voorwaarden gaat hanteren, gebruikers begint te verliezen, etc. zorg er dan voor dat je een alternatief scenario klaar hebt.

Niet ...

- Deelnemen aan verhitte en controversiële discussies
- Je voordoen als iemand anders
- Sociale media gebruiken voor marketing doeleinden (spamming)
- Aanwezig zijn op een sociale media site en het dan niet langer gebruiken

Referenties

- Bett K., Rollen- und Funktionsmodell der E-Moderation. Eine qualitativ-quantitative Inhaltsanalyse der kommunikativen Akte von E-Moderatoren und E-Moderatorinnen in einem virtuellen Seminar. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Wirtschafts- und Sozialwissenschaftlichen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität Tübingen. 2005.
http://tobias-lib.uni-tuebingen.de/volltexte/2011/5617/pdf/Dissertation_Katja_Bett_20110502_Gesamt.pdf
- Bett K., Web 2.0 Einsatz in der beruflichen Weiterbildung und der Erwachsenenbildung. Stuttgart, 10. Mai 2011.
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/svea_startworkshop_slidshare_Kurzversion.pdf
- Creative Commons. <http://creativecommons.org/>
- JISC Legal. Legal Guidance for ICT Use in Education, Research and External Engagement. E-learning. <http://www.jisclegal.ac.uk/Themes/eLearning.aspx>
- Online Learning Methods – Which One Suits You Best?, Online EDU Blog,
<http://www.onlineedublog.com/online-learning-methods-which-one-suits-you-best>
- Ossian K., Legal Issues in Social Networking. Miller Canfield Paddock and Stone PLC.
http://www.millercanfield.com/media/article/200120_LEGAL%20ISSUES%20IN%20SOCIAL%20NETWORKING.pdf
- Snee H., Web 2.0 as a social science research tool. November 2008.
<http://www.bl.uk/reshelp/bldept/socsci/socint/web2/web2.pdf>
- University of Aberdeen. Guidelines for setting up and moderating online discussion forums. <http://www.abdn.ac.uk/webct/documentation.hti>
- University of Essex. Digital media at the University of Essex.
http://www.essex.ac.uk/digital_media/
- Verraest R., Web 2.0 Tools. Heverlee, 10 mei 2011.
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Web_2.0_tools.pdf

SVEA Training Modules:

- Blogging for teachers, Kate Pearce, Gower College Swansea, 2011
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Blogging.pdf
- Document Sharing for Teachers, Louis Dare, Coleg Sir Gâr, 2011
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Document_Sharing.pdf
- Online Learning, Tony Toole, Coleg Sir Gâr, 2011
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Online_learning.pdf
- Photo Sharing for Teachers, Kate Pearce, Gower College Swansea, 2011
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Photo_Sharing.pdf

- Facebook for Teachers, Louis Dare, Coleg Sir Gâr, 2011
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Facebook.pdf
- Video Sharing for Teachers, Louis Dare, Coleg Sir Gâr, 2011
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Video_Sharing.pdf
- Social Bookmarking for Teachers, Angela Dixon, Gower College Swansea, 2011
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Social_Bookmarking.pdf
- Wikis for Teachers, Jo Walton, Coleg Sir Gâr, 2011
http://www.svea-project.eu/fileadmin/_svea/downloads/Wikis.pdf

